

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 6.

У НОВОМ САДУ 11. ФЕБРУАРА 1888.

ГОД. IV.

ЈЕДНОМ ПРИЈАТЕЉУ.

Не спуштај се никад — смело главу дижи;
Не уступај ником — хитај, јури, стижи!
Разви лака крила своје бујне моћи —
Не дај својој нади никад изнемоћи!
Не престаји мишљу радити и расти —
Не дај, шале, духу клонути и пасти!
И тело нам дани, што за рана стижу,
Непрестано крепе и на више дижу.

Лети чило у вис, куда жеље теже —
Само змија гадна у прашину леже;
А поносни ор'о високо се диже —
И облаке саме у висини стиже!
Свет се само оном радује и диви,
Што узвишен смело на висини живи;
И од сунца свет се онда добру пада,
Кад високо стоји — не, кад ниско пада.

Соколи и гнездо на висини вију —
Мишеви се само по рупама крију.
Високо се диже бор и јела вита,
Па и бршљан зелен у висину хита:
И за то су вечно зелени и свежи —
Свеж је свак, што смело у висину тежи.

Високе су круне, пуне славе, силе;
Високе су горе, где станују виле;
Висока је црква, што уздиже душе —
Зликовци се само у пећини гуше.
И звоно, што људе у цркву позива,
Са висине само звонки глас разлива.

Високо су громи и блиставе муње —
Ниско пада само прашина и труње.
Јунак се и смрти на ногама нада —
Слаботиња само на колена пада.
Све, што нешто вреди, на више се диже,
Само прв по земљи и по праху гмиже.

Високо је Олимп, где богови седе,
Високо су музе, што с њима беседе,
Високо је небо, где је творчев престо. —
И души је врлој на висини место.
Само трошно тело испод земље стоји,
А узвишен дух се гробнице не боји.
Залуд труне тело, кад не труне слава —
Заслуга и дело најзад ускрсава.

Не спуштај се никад — смело главу дижи,
Не уступај ником — хитај, јури, стижи!
Разви лака крила своје бујне моћи —
Не дај својој нади никад изнемоћи!

Вл. М. Јовановић.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

VI.

Кежевић већ неколико дана ради око тога,
да састави певачко друштво у Брајковцу.
Стало га је доста муке, али је успео.
Раја Јовановић, општински писар, дочекао га је

оберучке. (Да ко ће, ако он не би! Рају је само за
време судбина ћушила у Брајковац, „Богу за леђа“;
али у његову рожданику пише, да је он рођен за
„виши позив“. Тај виши позив он је већ и вршио
као члан неке путничке глумачке дружине, где је

играо улоге трагичних јунака, нежних љубавника и био први певач. Када је на уметничком мору, вели он, лађа богиње Талије, на којој је он у својој дружини бродио, насела на стену народног немара, те претрпила кораблекрушеније, па се љубимци Талијини распрштали којекуда, њега завеја међава једне зиме голог и гладног у заветрину у Маркову крчму у Брајковац; ту се препоручи бележнику својом вештом декламацијом „о разбијеној канти“, и бележник га протежира за писара. До сада је увек оправдао оно уздање, које су имали у њега његови милостиви заштитници у Брајковцу. Ако би се то уздање кадгод и уздрмало сувишним каквим захтевањем од стране његових претпостављених у општинском уреду а у званичним пословима, госпођа бележниковица зна увек да га одржи у status quo. Но он сам још увек не заборавља свој „виши позив“, па стоји у Брајковцу још увек само као оно птица на грани, те чека згодан тренутак, да прне опет у свет, . . . у виши свет. Само да му се дочепати Новог Сада или Београда, да се препоручи управи народног позоришта, па онда — ево среће и за њега и за српску позоришну уметност! Госпођа бележниковица ће „за љубав господину Јаковљевићу“. Млади грк Брајковачки ће, јер је „таки дух времена“. Бележник вели: „Нека буде и у паклу вашара!“ Благајник мисли: „Куд сви Турци . . .“ Наћи ће се и још когод. Звезде „на небу певачкога Брајковачкога друштва“, рече писар, биће гошћа госпођица Даринка („Изврсна певачица!“ рече за њу Јован Јаковљевић) и госпођица Јелена понина („Без ње не можемо ни маћи!“ рече за њу учитељ Милан Кнежевић). Али те две „звезде“ треба тек задобити.

Бранко Стајић после оних речи, што их је имао са својим ујаком, поп-Стевом, тако се био расрдио, да је у један мах хтео да оде из Брајковца. Него добро, те то неје никоме казао, јер би морао јавно и повући реч на траг. А повукао би је за цело, као што се већ и у себи повукао, кад се састао с Јованом и учитељем, те видео, како, особито овај последњи, одушевљено ради, „да Брајковац пропева у Бранковој свечаности“, јер „треба народ увући унутра!“ Повукао би је тим пре, што се уверио, да се и сама гошћа одушевила за „ту идеју“, што би рекао Раја Јовановић, па макар поп Степа дигао „и кундаке и кондаке“ против „омладине, што само изумева идеје.“

У Брајковцу је то сад на дневном реду.

Па и госпођа Ната и госпођа Рашићка, када су једна другој правиле „физите“, несу могле а да се не дотакну Брајковачкога певачкога друштва.

— Нашем учитељу ма штогод падне на памет!
— приметила је госпођа Јелисавета.

— Па то је лепо! — рекла је госпођа Ната. — Нека се младеж повесели!

То је најпосле и госпођа Јелисавета морала одобрити, (да је варошкиња не надмудри): — Да Бог ме, младеж треба да пева!

То је госпођа Рашићка нашла за добро, да извије, када је дошла, да врати „физиту“ Славнићки, ако је опет ваздан разлога имала, да наведе против тога, када је госпођа Ната била најпре код ње, а противних разлога је, по њену, од неко доба, тајному мишљењу, доста, када што покреће Брајковачки учитељ.

Посркале су белу каву, покусале су неколико пољупчића, преломиле неколико мушкациона и других таквих посласлица, што се, по сеоском господском обичају, износе пред „физите“. Нахвалиле се и накоштале свега.

Деца, Јелена и Даринка, нестрпељиве, па отишле, да се забављају на свој рачун.

Старије остале за столом, па, кад ушле у прави разговор, узеле да преврћу листове у дебелој књизи своје прошлости. Ох, Боже мој! Та свака има доста штошта да преврне, доста да спомене и мртвих и живих, и када се збије у самоћу, а камо не ће, кад их овако више, па једна другу подсећа. Тек удовице! Ух-ух! . . . Па би добре мајке, да прозру мало бар и у будућност, макар да отшкрину крајичак непрозриве копрене, која тако јогунасто скрива, као змија ноге, тако неумољиво таји, што би сваки тако радо хтео да зна.

Да Бог ме, да су прорешетале и на ситно и на крупно решето и садашњост. Тако госпођа Рашићка неје могла да пропусти, а да не спомене, како неки виче на њу, да је божем она отуђила поп-Стеву од његове сестре, да је она истерала Тинку из поп-Стевине куће.

— Та, колико ме је — вели, — речи само стало, док сам га наговорила, да позове Бранка к нама, и да му пошаље новаца, да амо дође, те да се момак мало одмори, па и своју матер посети! . . . Најпосле, свету се не да ни уста запушити, ни доста колача намесити . . . Цео свет, за Бога зна, за што је Тинкин муж пропао и заблудио у свет!

Исто тако неје могла, а да не ухвати прилику, па каже, како јој је „мило, о, Бог зна, како, што је њена Јелена тако сретна била, па била у стану у тако доброј кући, као што је госпођа-Натина.“ Па, Бог зна, како јој је „мило, што је у Даринци стекла тако ваљану, тако искрепу другарицу, . . . о, Бог зна, како јој је мило!“

Наравно, да и госпођа Ната, а особито госпођа Катица, — та, она бар добро познаје Јецу Рашићку, — наравно, да су и оне биле исто тако ис-

крене и исто тако слатке према њој; па јој дале омирсати, како се и њих не тиче, шта свет говори; оне живе, дакако, само за своју децу, па — види Бог!...

Даринка се и Јелена ухватиле испод руке, па ходају испред госпођа-Катичина дућана на улици. Њих две не занима разговор удовица. А имају и оне, да претресу малу своју књижицу из свог ђаковања и друговања.

Деца расла две године напоредо у добу, када душа за душу највећа пријања; па готово прирасле једна за другу. Па имају, о чему да и разговарају. Јесте, да разговор њих две неје задрљо у озбиљан живот; али је искрен и прост. Обадве још у оном добу девојачком, у ком последњи бој бије између себе нарав и васпитање.

И Зорка се обесила Даринци о руку, па скакуће поред њих. Па слуша као жедна, како њих две приповедају о школи, о игрању, о беседама, о променама... И њу ће мати да да на јесен код тетканице у варош, па да и она иде у вишу девојачку школу. Те радости, тог подскакивања од ње!... Зорка већ чита чика-Јовин лист, што јој поклонили браца Јован; а зна много и на изуст. Па библиотека њена броји већ и десетак које „Дарова доброј деци“ од чика-Стеве, које разних „Полаженика“ и „Споменака“ од браца-Радована, браца-Јове, и других „чика“ и „браца“.

Понда и поред Зорке неје могла Јелена, а да се не похвали, како јој ипак мио Брајковац, јер је до пре млади учитељ, господин Кнежевић, често долазио к њој... То неје било ништа страшно, ал' су обе поцрвенеле.

А мали Владимир натукао калпак на главу, припасао ђорду о бедро, што му донела тетка и сеја из вароши; па узјахао танку бедевију, што му извукао из трске браца Рада слуга, па је љуто зауздао и подланчио, те је шиба троструком камцијом и заиграва пред искупљеним својим вршњацима. А ови завидљиво гледају, гледају и диве се...

*

— О-о, лепо, господо! Лепо од вас! — повика на једаред Јелена тројици младића још на по пута. — Од кад ми овде ходамо а вас нема!

Јован, Бранко и учитељ се упутили девојкама.

Колико Јелена слободна, па којим кораком она тројица њима ближе, то се Даринка већма стискује уз Јеленино раме, као да би да се скрије.

— Несмо ми забадава изостали толико, — одговори Бранко.

Кад приступило девојкама, лице му се зажари. Погледа то у Јелену, то у Даринку, а поглед му

несигуран склизну на страну, као да не сме да се задржи ни на једној ни на другој.

— Изашао је проглас Карловачког и Бечког одбора: У другу је недељу пренос костију Бранка Радичевића! — дода Јован. — Решено је, да се пренесе на Стражиловачки вис. Па смо закључили с овим побром... (Господин Милан Кнежевић, наш учитељ! — приказа Јован учитеља Даринци)... Закључили смо, да са што више народа и ми одемо одавде у Карловце на дочек.

— Мило ми је! — одговори Даринка на приказ Јованов, па пружи руку Кнежевићу и неусиљено се рукова с њим.

Кнежевић се рукова и са Јеленом, као са старом познаницом.

— Него још нешто! — додаће Бранко. — У ову недељу ћемо и ми овде да држимо своје село у корист преноса и споменика Бранкова, а више тога ради, да упознамо наш свет боље са песником српског народног јединства.

— То је лепо! — кличе Даринка, а лице јој плану од одушевљења.

— Него морате нам и ви помоћи! — рећи ће Бранко, па употреби ту прилику, да стане поред Даринке.

— Па како вам ми знамо помоћи? — пита Даринка, па искрено окренула лице њему.

— Ви ћете певати с нама.

— Ох, Боже! Та, то је кратко време. Данас је уторник, а ето за час недеље. Што то нисте пре почели?

— Ништа не чини. Господин учитељ ће нас научити Бранково коло...

— То већ знам! — кличе и опет Даринка, и још већма је поли пламен по ланитима.

— Тим боље! Зорчица ће декламовати ону чика-Јовину о Бранковој жељи; а једног од мојих ђачића почео сам да учим „Ајдукову песму“, — допуни учитељ. — Је л', Зорчице, ти већ знаш твоју песму?

— Знам, знам, господине! — зарадова се дете. — Идем, .. сад ћу ја од мах...

Неје имала када ни да доврши, што је у радости хтела рећи, већ најпре поскакута с ноге на ногу; па, кад јој се и тако споро учинило, залети се у кућу.

— Госпођице Јелена, без сумње и ви ћете нам помоћи. Ви тако лепо певате, — примети учитељ Јелени, а до ње се нашао.

— Морам најпре питати матер и чика. — Ја не знам за што, али чика није нешто право. Све вели, кад чита новине: „Ја не знам, што се толика хука и бука дигла за тог ђачића“; а на некаквог Мушицког и Рајића, не знам, нико не осврће ни главе! Он се чуди, како да то више власти не забране. А као

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да се тврдо узда, да ће, ма у последњем тренутку, и забранити.

— О, моја ће мама мени већ дозволити, — одазва се Даринка. — Њој се здраво допада Бранково коло. Ја сам учила у нашој вишој школи нашу књижевност, па сам и мами читала о Бранку и из Бранка. А и покојни тата, каже, тако је све нешто спомињао и Бошњака и Србијанца и Херцеговца и Сремца и Бачванина и Дубровчанина и ове и оне; па је увек, каже, говорио, да је то једно и треба да буде једно.

Зорка већ опет дотрчала с књигом у руци, па говори речи познате „Бранкове жеље“:

„Ја познадох, што нисам познав'о,
Први санак ја сам већ оденав'о...“

Даринка хоће да јој помогне, па се улете и она:

„Први санак мира вечитога...“

А Зорка нестрпељива, па заврши последњим стихом:

„Србадијо, не било ти просто!“

Сви прснули у смех.

— Знам ја, знам све до краја! — правда се дете, а застидела се. — Цело ја знам; само још који пут да прочитам... Је л' браца, — окрену се, као чигра, у заштиту Јовану, — још имам сутра, па прекосутра, па наткосутра, па још један дан, па недеља? Је л'?

У томе се отпустила Јелена и Даринка; па се она нађе између Јована и Кнежевића, а ова између Зорке и Бранка.

Зорка пресавила своју књигу, па чита своју декламацију.

А Даринка ће запитати Бранка:

— Хоће ли ко говорити штогод том приликом?

— То је бreme пало на мене, — одговори Бранко.

— Аха! Држите се! — рече му Даринка, те му, бојаги, попрети својим прстићем.

Бранка прође нешто скроз, како му се допаде у тај мах девојче.

— Што ћутите?... Бог ме, није лако, ја мислим, говорити пред простим светом!

— Ви ме још већма плашите, те ми сад тек долази пред очи све већа тешкоћа бремена, што сам га се подухватио у најбољој вољи.

— Немојте се плашити, господине Бранко, — рече Даринка, као да јој жао, ако је збиља тако, па га чисто теши. — Ја сам уверена, да се не ћете постидети.

— Хвала вам! Ви тако умете и да храбрите, да сам сад опет већ слободнији. (Поцнда се затрча, те додаде:) Ви сте анђео храбрилац!

— Молим, молим, господине, — одговори Даринка, а застиди се. — Не стоји вам лепо, кад ла-

скате, ... ни мало лепо. Криво ми чипите, кад ми таква појма о себи улевате.

Збиља, обори девојче очи, као увређена.

У Бранкову срцу узавре. Поцрвени, па му и самом криво, што, ето, избаци нешто налик на „курисање“. Застидео се ... Једва се прибра.

— Госпоћице Даро, — рече јој тихо, па тако искрено, својски, а тако покајнички, да она подиже опет к њему своје миле очице и милокрвно га погледа.

Али не мога одолети његову погледу. Осети, како јој у очи сухну неки плам; а на зеници јој затрепта дуга, те их одмах обори.

— Опростите! — прошапута, ал' не подиже очију...

Добро те се у томе помешали с осталим друштвом. Учитељ и Јован, а и Бранко пристао уз њих, ... упели се, па доказују Јелени, како митроносни песник омладине свога доба, Лукијан Мушички, и учени архимандрит Јован Рајић, кому, кажу, петнаест пута нудише владичанску митру и он је петнаест пута одби, да може мирно у својем скровитом Ковиљском манастиру писати богословске књиге и историју Срба, Бугара и Хрвата, ... како та два књижевна великана старије наше књижевности несу „некакав“ Мушички и „некакав“ Рајић, као што је Јелена мало час била рекла, него људи, којих ће заслуге по српску књижевност остати трајне, да их збиља не потамњује ни слава млађаног Бранка Радичевића. Необични дар, неуморни труд и савремена ученост и Рајића и Мушичког дуго ће остати узором омладини, која има да се учи; а дела њихова биће вазда на углед, како ваља љубити свој род и своју веру.

Него Бранко Радичевић дубоко је заталасао најврелије осећаје срца и душе српског народа својим лаким песмама, опевајући му разумљиво и са жарким родољубљем витешка дела наших предака, стару славу и нове невоље од Немање и Косова до данашњег дана; па је пошалицама и младачким несташницама дирнуо у живац и мушку и женску омладину народну; та што је најглавније, уз старину Вука, као ђенијалног скупљача народних умотворина, и ученога ђака Вукова, уз Ђуру Даничића, као научног обрађивача тог бесцен-блага, удари први у струне народних гусала, па чистим српским народним језиком, каквим нико још пре њега, а попут једре и здраве народне појезије, песмом, као најзгоднијим оруђем, прокрчи пута у књижевности нашој простом лепом нам народном језику. Нека данас строги критичари и естетичари и осуђују неке његове стихове, као да су „пука проза“ и „крпарија“, тек без њега ко зна би ли од мах добили песнике

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

као што су Змај, Ђура Јакшић, Владислав, Шапчанин, Лаза Костић и други. Језик народни презрели беху у оно доба сви и мањи и већи књижевници, па и сам Рајић и Мушички, чак и неумрли песник неувелог „Горског вијенца“, владика Раде Његуш, не беше по све тога слободан, — та већ загрози опасност, е дуго и дуго прост народ не би имао никакве користи од штампане и писане књиге својих учених синова, на које, сиромашан и онако, троши своје силно благо. Можда је и трагична судбина, прерана смрт тога ђенијалног младића увеличала симпатије народне. Но било како му драго, Бранко Радичевић сјаће за вечита времена као трећа звезда уз Вука и Даничића на осветку нове нам књижевности народне. А то је оно, што је и најозбиљније српске наученике покренуло, да с омладином заједно испуне скромну жељу песникову, да му пренесу последње земне остатке на вис убавога Стражилова, које му, за ђаковања још у Карловцима, тако беше омилено. То је оно, што треба да измири, а у идеји Бранковој, све без разлике и политичне и друштвене странке, које вру у нашем јавном и друштвеном животу, а поштено мисле.

Јелена је слушала све то пажљиво. Је ли што схватила и упамтила, то је — у бојжој руци! Али је бар тврду веру дала, да ће све и сва поради и код чике, поп-Стеве, и код матере, госпође Рашићке, како би јој допустили, да и она пева на Брајковачком селу у недељу.

— „Ако госпођа Јеца што не изради“, мисли у

себи Јован, „не помогаше код поп-Стеве ни најубедљивији разлози.“

А Кнежевић и опет не пропусти, да не примети, како би му врло жао било, да Јелена не запева с њима, јер — њен глас тако му је потребан у збору, да готово без ње не ће моћи бити ништа.

... Ударише и краве из поља. Или се кравар данас боље пожурио него обично, или су се збиља „физите“ код госпође Нате и Катице мало дуже позабавиле, тек, ето, брзо прође време, кад се обично и госпође сеоске враћају кући из посете. Па сад се тек диже госпођа Јеца са својом кћерком, да полазе кући. А отпратиће их Јован, Даринка, учитељ, Зорка, па, наравно, и Бранко.

Салетели сви, штогод их је, госпођу Рашићку, да допусти Јелени, да пева на селу.

На учитељево „милостива“, колико јој годило, ипак се намргодила. Али које Јованово разлагање, а највише канда Бранкова реч — израдише своје. И поп-Стевина Јелисавета даде се обрлатити још до куће, да ће заложити своју реч.

— Видићемо још, шта ће рећи поп Стева? — рече она, па се насмеши.

— „Бојаги!“ — помислише сви мушки у један мах као по договору...

За Брајковачки певачки збор, дакле, били су сви уверени, нема опасности, да ће морати певати без госпођице Јелене.

Сутра после подне одмах је прва вежба певачка.

(Наставиће се)

БОЖИЋ У ПРОГОНСТВУ.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГА ДЕЛА „ЗАПИСНИЦИ ИЗ МРТВОГА ДОМА“.

(Свршетак.)

Гедосмо за ручак. Прасе Акима Акимића беше изврсно испечено. Но ни сам не знам, како се ово десило: није потрајало зар ни пет минута, како оде плац-мајор, а показа се, да је било за чудо много пијана света, а још пре пет минута све је било сасвим трезно. Указаше се многа сјајна и зажарена лица, искрсоше и балалајке. Мали Пољак већ је ишао с ђеманетом за неким веселим братом, који га је најмио за цео дан, да га „прати“.

У часу дође разговор пијанији и гласнији. Но ручак се опет за то мирно докопао. Све је било сито и напиток. Што је било старије и солидније, оде одмах да мало прилегне; оде и Аким Акимић, сигурно у уверењу, да је о великом празнику на сваки начин нужно прилећи и продремати мало.

Неки старчић, стародубовски староверац, продрема малко, оде за пећ и отворивши молитвеник пре-

чита до мркле ноћи, скоро и не прекидајући молитве. Тешко му је било гледати тај „погор“, као што је говорио на оно свеопште весеље у касарни. Черкези се опет повукли у крај па радознано, а некако и мрзовољно гледе тај пијани народ. Сретох се с неким Нуром, Черкезом:

„Јаман! Јаман!“ рече ми Нура, машући главом и очигледно негодујући; „ух, јаман! Зло ли ће се расрдити Алах!“

Исаија Фомић (Томић) опет некако с намером и као уз пркос ужегао свећу, па сео за посао, показујући, како он, јако, ни пода шта не држи празник.

Нађоше се и неке карте. Инвалида се слабо бојали, а ради унтерофицира (који се иначе и сам старао, да ништа не види) поставили су стражаре. Караулни официр ако је триред завирио у касарну читавога тога дана. Но пијани се у тај мах скривали,

карте би се покриле чиме год за часак, а и он је сам канда наумио, да не прима к срцу незнатне нереди. А пијан човек и није се тога дана сматрао за друго што, него за „незнатан неред“.

Мало по мало, па се они баш ваљано накрасише. Почеше и да се цављају. Но трезних је још ипак била већина, те је бар имао ко да пази. Они опет, што су већ били забраздили, отимаху се све већма. Газину се чињаше, да је на седмом небу. Сав блажен и већ до немогућности сам собом задовољан ходао је у крај своје клупе, под којом је држао вино, што се дотле негде у снегу, да нико не зна, хладило, и некако је поносито гледао оне, који су му прилазили и искали коју кап. Иначе, он је био трезан и није дотле ни капи окусио. Наумио је био, да слави празник, кад већ буде на измаку, покупивши пре тога сав новац из џепова заточеничких.

Из свију касарна разлегала се певанка. Но пијанство поче већ да прелази мере и од песама већ не бијаше далеко до суза. Многи пограбили балалајке, огрнули тулупе (кожухе) и кочећи се и коси рећи се удараху у жице. У војничком одељењу саставише и кор од осам гласова. Песма им бијаше дивна, а пратила их балалајка и гитар. Правих народних песама мало се певало. Сећам се само једне, коју дивно отпеваше:

Я вечеръ млада
Во пиру била.

(Синоћ млада бијаш на весељу).

И ту чух нов варијанат од те песме, који ми дотле не бијаше познат. На крају песме додавало се неколико стихова:

У меня-ль молодой
Дома убрано:
Ложки вымыла
Во щи вылила,
Съ косяковъ скребла,
Пирогѣ спекла.

(У мом дому све је спремно: Лажике сам опрала у јуху ти усула; батину сам самлела, колаче ти испекла).

Већином се певале песме, које смо ми звали „арштанским“, иначе познате песме. Једна између њих „Некада сам . . .“ хумористичка, описивала је, како је кадгод живео „као кнез“ по милој вољици, а ето сад допао затвора. Описивало се, како се кадгод честило све самим „блеманже шенпањцем“, а данас —

Дадутъ капуста миѣ съ водою
И ѣмъ, такъ за ушми трещитъ.

(Даду ти купуса без меса, па једеш, да све пуца за ушима!)

Дође и она позната:

Прежде жилъ я, мальчикъ, веселился

И имѣлъ свой капиталъ:
Капиталу, мальчикъ, я лишился
И въ неволю жить попалъ.

И тако даље. Само што се овде није певало „капитал“, него „купитал“ — од речи купити (т. ј. скупијати новац на гомилу); певале се и жалосне песме. Једна је била права заточеничка, опет канда позната:

Свѣтъ небесный возсіяетъ,
Барабанъ*) зорю пробьетъ, —
Старшій двери отворяетъ
Писарь требовать идеть.
Насъ невидно за стѣнами,
Каково мы здѣсь живемъ,
Богъ, Творецъ Небесный, съ нами,
Мы и здѣсь не пропадемъ, и т. д.

Друга се певала још жалосније, али по красном напеву. Саставио ју по свој прилици какав прогнаник, и стихови бијаху прилично натегнути. Сећам се из ње некојих стихова:

Не увидитъ взоръ мой той страны
Въ которой я рождень;
Терпѣтъ мученья без вины
На вѣкъ я осуждѣнъ
На кровлѣ филинъ прокритъ
Раздастся по лѣсамъ,
Заноетъ сердце, загрузитъ,
Меня не будетъ тамъ.

(Не ће око моје видети већ онога краја, где сам се родио. Осуђен сам да до века страдам без своје кривице. На крову крешти мртвачка тица и глас јој се разлеже по шуми; срце ми се кида и тешко ми је, јер ме тамо не ће бити.)

Та се песма певала у нас често, но не у кору, него по један. Отићи ће тек погдекоји, кад је доколап, под капију од касарне, сепће и замислиће се . . . образ нагне на длан па тек уситни високим фалсетом. Слушаш, а нешто као да ти душу раздире. Бивало је међу њима приличних певача.

У то пође већ и сунце на заранке. Жалост, до сада и неки терет све већма избијаху на површину из тога пијанства и весеља. Онај, што се мало час смејао, стискао се сад негде у крај па се дао у плач — а пијан је на сву меру. Једнима пође за руком, да се и потуку. Неки опет, бледи као крпа и тешко се држе на ногама, мутљају по касарнама и замећу кавгу. Они, што су „добре нарави у нићу“, траже кога, да му се изјадају и да му излију сав онај пијани јад, што им се стискао на срцу. Сав тај бедни народ хтео је да се провесели и да весело проведе благи дан — и, Господе! како тежак и како жалостан дође тај дан скоро свакоме од њих. Сваки га

*) Бубањ.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је провео, осећајући на послетку, као да се преварио у некој нади.

Петров дотрча после још дваред до мене. Врло је мало пио целог тога дана и био је скоро сасвим трезан. Но он је до последњег тренутка све нешто очекивао, што се свакојако мора збити — нешто необично, свечано, нешто, што ће га врло развеселити. Он то до душе није говорио, али му се могло из очију ишчитати. Ишао је неуморно од касарне до касарне. Но на његову велику жалост, не деси се ништа необично; нити му ишта друго изиде на сусрет, осем пијанство, пијано и без памети задиривање и усијане од пића главе. И Сироткин, сиромаш, пође у новој лепој кошуљи по касарнама. Дошао некако светао и умивен, а видиш и њему на лицу, како и он, тихо и безазлено, чека нешто.

И тако мало по мало у све уђе нешто неспособно, нека безвољица. Наравно, било је и смешних ствари, по мени их је свију било некако жао, бијаше ми тешко и загушно међу њима.

На двору се препиру два заточеника, ко кога треба да части.

Види се, да се већ поодавна препиру, а канда су се и свађали пре тога. Један већ одавна нешто жме на онога другог. Тужи се на нешто и заплешући, као да га „пчела ујела за језик“, доказује, да га је онај једаред преварио: продао се неки кожух, затајали се неки новци, још лане пред Ускрс. И још му је за нешто жао било... Исти тај, што се жалио, био је висока нека коштата момчина, није морао бити глуп и знао сам га као мирна и тиха; но кад се напије, тражи ма кога, да му се изјада. Он псује, али исказује жељу, да би рада од сада још тим боље да се спријатељи са противником. Онај други — пун, стамен, омален човек, лице му обло, а по изгледу лукав и подмукао. Попио је можда и више од свога другара, но тек ако га је мало ухватило. Био је карактеран човек и познат као човек богат; сад некако не хтеде да дражи још више свог плахог друга, него га још одведе до крчмара; овај га, до душе, и уверава, да је он и дужан почитати га, „ако имаш и мрве поштења у себи“.

Крчмар узме чашу и наточи му је, с неким поштовањем према ономе, што наручује, а скоро с презрењем према овом другом, што, божем, не пије за своје, него га други части.

— Само ја тебе и опет велим, Степка, ти си то мени дужан, рече братац, кад виде, да је победио; — то је, брате мој, твој дуг... а да, брате мој...

— Не ћу више с тобом речи да трошим, размеш ли ме? одговори му Степка.

— Е, гле ти Степке јако! искоси се опет онај први, примајући од крчмара чашу. Ја ти и опет ка-

жем, да си ти то мени дужан; ал си ти лопов, братац, од како те је — украо би и покров матере божје! Хуља си ти, брате мој — хуља — ето ти.

— Пи ту ракију само! осече се на њ крчмар. Знаш ти, шта је поштење! Испи једаред — ваљда не ћу чекати до у јутро!

— Та попићу, да шта ћу!... „Срећан ти празник, Степане Дорофејићу!“ обрну се сад некако вешто и с лаким поклоном ка Степки, кога је мало час назвао хуљом. — Бог да те поживи још сто година — а ово што си живео, да ти се не рачуна. Ту испи, гакну као гусак и отр уста. — Пре сам ја то, браћо, могао више да поднесем, рече он некако озбиљно и важно, обраћајући се и свима и никоме: — е а сад су ме стигле године. А зар не ћеш каз'ти хвала, Степане Дорофејићу?

— Не знам на чему?

— Та ти знаш на чему, Степка; немој ту... овај... ја ти и опет кажем, да си ти у мојим очима једна велика хуља, и рећи ћу ти увек...

— А ево шта ћу ја теби рећи, пијана наказо, рече му Степка, кад га најзад већ остави стрљечење. — Слушај само и сваку ми реч измери: ето ти по света; разуми: по света теби, а пола мени. Иди сад и да те моје очи више не виде. Сав си ми мораст!

— А новац не даш?

— Та какав новац, пијани човече!

— Никакав. Не треба ми — али ћеш га дати на ономе свету. Да ли не знаш ти, да је тај новац криво заслужен; и не знаш ли ти зар, да се ту ваљало и нажуљити и ознојити? Платићеш ти њега, и још како, на ономе свету.

— Та иди ми већ с душе једаред!

— Какве душе? Зар и ти имаш...

— Иди ми, иди!...

— Хуљо!

— Протераницо!

И опет ударише у псовку, још грђе и горе по досад.

Онде опет седе на клупама сваки за себе два другара: један голем, снажан и дебео као каспин; лице му једно на црвено. Само што не плаче, толико је узрујан. Други опет слабуњав, танак и мршав. Нос му дуг, а с њега као да нешто капље — очи мале и налике на свињске. Удиљ гледи у земљу. То је човек некако фини и образован; био је негда писар и погледа свог другара чисто преко рамена, што је овоме опет врло непријатно. Цео дан су пили заједно.

— Дигао је руку на мене! викну гојазни пријатељ, јако машући главу писареву својом левом руком, којом га је загрио. „Дигао је руку“ значи: ударио. Но гојазни пријашко, који је и сам негда

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

био унтерофициром, потајно завиди учености свога пријатеља, па и сам бира речи и пашти се, да му је стил што китџастији.

— А ја ти и опет велим, да си крив... почиње писар, кочећи се некако по судачки, и не дижући на њ својих очију, но гледајући још увек важно у земљу.

— Ма чујеш ли ти, што ти говорим: дигао руку на мене! прекиде га дебелко, зобајући га још немилостивије. Ти си ми још једини мио на овоме свету, знаш ли ти то? и за то само теби једном говорим: руку је дигао на мене!...

— А ја и опет велим: тако слабо оправдање, брате мој слатки, не служи ти никако на част; шта више: треба да те је и стид! вели тананим и окретним гласићем господин писар: — а признати се мора, драги пријатељу, да и то пијанство није ништа друго до последица твога непостојањства...

Дебели колега коракне малко назад, глупо помотри пијаним својим очима самим собом задовољна писарчића, и наједаред, сасвим изненада, из све снаге плусне својом огромном песницом писара по малом и јадном лицу. И тиме се заврши та љубав и дружба тога дана. Драги пријатељ се тек само смота под клупу...

У тај мах уђе у нашу касарну један мој познаник из засебног одељења, бескрајно добродушан и весео човек; није био глуп, и волио је да пецне, кад се да прилика, али нигда није вређао. Изгледаше ванредно прост. То је онај исти, што је још првога мога дана у заточењу питао у кухини, где живи богати мужик, уверавао, да у њега има „анбиције“ и пио са мном чаја. Могло му је бити око четрдесет година, имао је необично дебеле лалокe и велик, меснат нос, сав ишаран неким израслима. У рукама држаше балалајку, на којој је, овда, онда, нехатно диркао струне. За њим је ишао као реп, преко мере мален а глават „ариштанчић“, којег сам ја врло мало знао дотле. У осталом на њега се слабо ко и освртао. Био је некако чудноват и неверљив човек, удиљ је ћутао и био озбиљан; радио је у кројачници и очигледно старао се, да живи што више може за себе и да се никога не лепи. Е, а сад се мало напио, па се навезао на Варламова. Ишао је непрестано за њим ужасно узбуђен и размахивао рукама; ударао песницом по зидовима, по клупама и само што није плакао. Варламов се није ни освртао на њ, баш као и да није уза њ. Приметити ваља, да се та два човека нигда пре тога не састајаху; ни у послу, који су радили, ни у нарави им не бијаше ничега сличнога. И одељења су им била раздалеко. Малога заточеника звали су Булкиним.

Кад ме угледа Варламов, сав се исклиби. Ја сам

седео на својој клупи до пећи. Стаде предамно мало подаље, сећаше се на тренутак нечега, накриви се и приближујући ми се неједнаким корацима истури прси некако момачки и лако додирујући струне на балалајци, изговори речитативом, дупкајући по мало ногом:

Круглолица, б'љолица
Расп'вааетъ какъ синица

Милая моя;

Она въ платицѣ атласномъ,
Гарнитуровомъ прекрасномъ

Очень хороша.

(Као сеница пева мила моја, леполика цура; у одељу од атласа, дивно оперваженом, врло је лепа.)

Та песма канда изведе из памети Булкина; махну обема рукама и окренувши се свима завика:

— Лаже, браћо, срца не згрева, што лаже! Ни једна реч му није истинита — све лаже!

— Старини Александру Петровићу, рече Варламов, гледећи ми ђаволастим осмехом у очи и само што ми не приђе да се пољубимо. Био је малко напиит. Израз „старини том и том...“ то јест: том и том моје поштовање, употребљује прост народ у Сибирији, макар и за човека од двадесет година. Речју „старина“ исказује се неко поштовање, чак и неко ласкање.

— Па како, Варламове, како ми живите?

— Ето тако, од дана до дана. Знате, како кажу: ко се много свецу радује, тај се пре зоре опије; али ви ми не ћете ваљда замерити.

Кад је Варламов говорио, ишло је све, као да пева.

— Лаже, људи, тако ми очију, све лаже! нададе опет Булкин, ударајући, чисто у неком очајању, шаком по клупи. Али се Варламов и не осврће на њ, а то је било преко мере смешно, јер се Булкин још од ране зоре и укопао до њега, што Варламов „све лаже“, као што му се чинило, Ишао је за њим као сенка, хватао му сваку реч, кршио руке и све их скоро окрвавио бијући њима о зид и о клупе, и мучио се, очигледно се мучио од уверења, да Варламов „све лаже“. Да је имао косе на глави, сву би је почупао од огорчења. Изгледаше, као да се обвезао, да сам одговара за све грехе Варламовљеве и као да су на његовој савести лежали сви недостаци Варламовљеви. Но читава је ствар пропала, јер се овај није ни освртао на њ.

— Лаже, браћо, све лаже — све, штогод каже. Ни једна реч му није истинита! викао је Булкин.

— Па шта ћеш? одговарали су му заточеници смејући се.

— Могу вам рећи, Александре Петровићу, да сам кадгод био врло леп момак и да су ме цуре врло волиле... поче наједаред Варламов.

— Лаже, опет лаже! прекиде га Булкин сикћући као змија. Заточеници да попуцају од смеха.

— Па кад одем мед њих, а ја као пауз: на мени је црвена кошуља па кадифли шароваре. Па се кочим као . . . као гроф Бутиљкин, то јест: пијан као сикира; одједаред — штогод хоћете!

— Лаже! одлучно тврди Булкин.

— А тада сам имао још кућу од самога камена па на два спрата — што ми је остала од оца. Е, али после: две године — два спрата, знате како то иде; док ми најзад не остадоше врата без довратка. А шта ћеш, брате, кад је новац као голуб: долеће и одлеће, па све тако једнако . . .

— Господе, како лаже! тврди још одлучније Булкин.

— После сам дошао к себи, па сам писао кући једно жалостивно писмо; да ако, рекох, пошљу коју мраку. Јер говорили су, да сам ишао против својих родитеља. Нисам их, веле, поштовао. Но ево већ седам година прође, како сам им писао.

— Па ништа?

— Никад ништа, рече он, пренувши у смех и све ближе и ближе приближујући свој нос к моме лицу. — Него имам ја, Александре Петровићу, овде једну љубазницу . . .

— Шта? Ви имате . . .

— Да шта! Па још да знате, шта ми вели Онурфијев: „нека је, вели, моја и богињава и ружна, али је, вели, одевена; а твоја је, вели, лепа, али сирота и иде с торбом по селу.“

— Па зар је то истина?

— Истина боме — нема нигде ништа! рече он и сав се зацени од смеха; засмеја се и сва касарна. Знали су сви, да се спањџао с неком сиротицом и да јој је за оно по године дао свега десет коцјејака.

— Па шта хоћеш сад? запитах га ја најзад, желећи, да га се једаред отресем.

Он поћута, умиљато ме погледа и нежно ми рече:

— Не бисте ли имали љубав доћи до мене на једну чашу пића? Ја сам вам, Александре Петровићу, цео дан данас пио чаја, додаде још сав блажен, примајући од мене новац: — и тако сам се тога чаја навучао, да ми се све мућка по стомаку, као у боци . . .

Међу тим, кад он узе новац, растројство и нестрпљење Булкина дође већ канда до крајње границе. Стаде се размахивати као очајник и само што се не заплака.

— Људи божји! дерао се окренувши се свој касарни, а у лицу као да је већ сишао с ума. Та погледајте га, ако Бога знате! Зар не видите, како лаже? Лаже, штогод каже. Све, све, све лаже!

— А који ти је враг? гракнуше на њ заточеници, чудећи се томе беснилу. Шта ти је наједаред, те вичеш као смушен!

— Ама не дам, да лаже, ако ко бога зна! дерао се Булкин, севајући очима и ударајући свом снагом песницом о клуну. Не могу да га гледим, како лаже!

Сви се смеју. Варламов узима новце, клања ми се и жури се из касарне, разуме се право крчмару. И ту канда први пут примети Булкина.

— А гле! . . . Хајде са мном! вели му, задржавајући се у вратима, баш као да му је Булкин нуждан за нешто. — Сушти жеж! рече с презрењем пуштајући га преда се и с нова почињући да дрнка на балалајци . . .

Но на што да описујем сав тај гад и јад?! На послетку долази крај томе загушну дану. На заточенике наилази мало по мало тежак сан. У сну бунцају више и горе него иначе. Неки још седе па се картају. Давно очекивани празник прође. Сутра је опет радни дан, опет на работу . . .

С руског превео Јов. М.

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ“.

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

У Гундулићеву »Осману« често долазе облици подмлађени вокалом е:

За четами *босанским*
јунаци опет стаху из страна,
ким светога Саве име
и херцега стоји Стјепана. — IV., 175.
Плакат си опет мого боље,
покли у кратко видје врме,
гди се прикри цијело поље
с твојијем витези *иобијениме*. — V., 20.

Поникнуте лијепе виле
замукле су *мраморкоме*,
цијенећ, да су тако скриле
саме себе сјеном своме. — VIII., 377.
Трећа уз ову издјелана
сједи узмножна и велика
с круном, с ком је згар вјенчана
с *маслиноме* ловорика. — X., 550.
На глави му је тешко брише,
збијен је за утећ хуће штете,

WWW.UNILIB.RS примит с очим *зажетиме*
од крвника сваке увјете. — XIII., 240.
Тако у жетве зреле брине
лијепа њива непожњена
житнијем класом *веселиме*
прибогато накићена. — XIII., 330.

* * *

Осим контрахованих облика, које смо на-
пред споменули, долазе стари хрватски облици
у стиху још само слика ради:

Ови нетом преда њ *доје*,
Лис му царски прикажива:
он га прима и врх своје
главе ставља, пак целива. — VIII., 740.
Тим носећи криж у руци
с краљевићом на бој *доје*,
и гди оружјем ини пуци,
он молитвам војево је. — XI., 182.
Страх ме, ако влас тва *прија*
главу љутој змији плесати,
да она хуђа и отровнија
куде на те не обрати. — XVII., 255.
Ну ако царство с многим смећом,
гди му против војска устаје,
међу срећом и несрећом
себе изгуби, тко га *наје*? — XVII., 275.
Ну ту видећ, да не сташе
прем слободно, опет *наје*
на законе Синан-паше
у скровене перивоје. — XIX., 762.
С овом Ћосо Челебија
Никопољскијех испод мира
краља Шишмана изнаћ *прија*,
с војском разби, пак затира. — XX., 202.

Оваки облици хрватски долазе у стиху само
слика ради, иначе, где није то потребно, долазе
облици српски:

А варшовске лијене и младе
све *госиоће* пуне дике
изишле су врх ливаде
покрај бистре Висле рике. — IX., 115.

* * *

Осим свега овога, што смо до сад спомене-
нули о језику Гундулићеву у »Осману«, имамо
још да споменемо старинске облике и старе
речи, које се данас више не употребљавају, јер
су изумрле у нашем језику у најновије вре-
ме, н. п.:

На складање веле медно
кон снјевца љубовника

од разлицијех звијери у једно
купљаше се множ велика. — III., 55.

Овај предлог *кон* долази код Гундулића че-
сто и из њега се развио данашњи предлог *код*.
Данас *кон* долази само сложен са *на*: *након*.

*

Од глагола *хотјети*, *хтјети* долази импера-
тив *хтјеј*, који данас више не живи:

А за уздарје свега тога,
хтјеј, молим те, само ми ријети,
знаш ли од сужња коревскога
штогођер ми сповидјети? — XII., 240.

*

Од глагола *видјети* долази старински импе-
ратив *вић*, као и у ст. слоненском *виждь*. Да-
нас гласи императив тај: *види* или *виђи*:

Озови се, кћерце мила,
вић, која ме болес цијена,
ах, кому си оставила
ћаћка твога стара и слијена? — VIII., 640.
Ах давори, славни Отмане,
и ви силни цари остали,
сад витезе *вићте* избране,
кијех сте вашом дјецом звали. — XVIII., 80.
Ну што веће ријечи служе,
прид очима *вићте* штету:
на оружје, на оружје,
на огањ, на плијен, на освету. — XVIII., 180.
Поручи му: „За јунака
гусароват није украдом;
ход' са мнош се *вић*, а пака
поћ' ко витез с диклом младом.“ — XIX., 230.

*

Долази глагол *сповидјети* (стар. словен.:
вѣдѣти), који по основи за садашње време иде
у коњугацију без обележје за садашњост и има
императив као и у старом словенском језику
сповјећ (*вѣждь*):

Ах, тако ти бог с висине
вратио очима вид жуђени,
вриједни и добри домаћине,
племе твоје *сповјећ* мени. — VIII., 415.
А за уздарје свега тога,
хтјеј, молим те, само ми ријети,
знаш ли од сужња коревскога
штогођер ми *сповидјети*? — XII., 240.

*

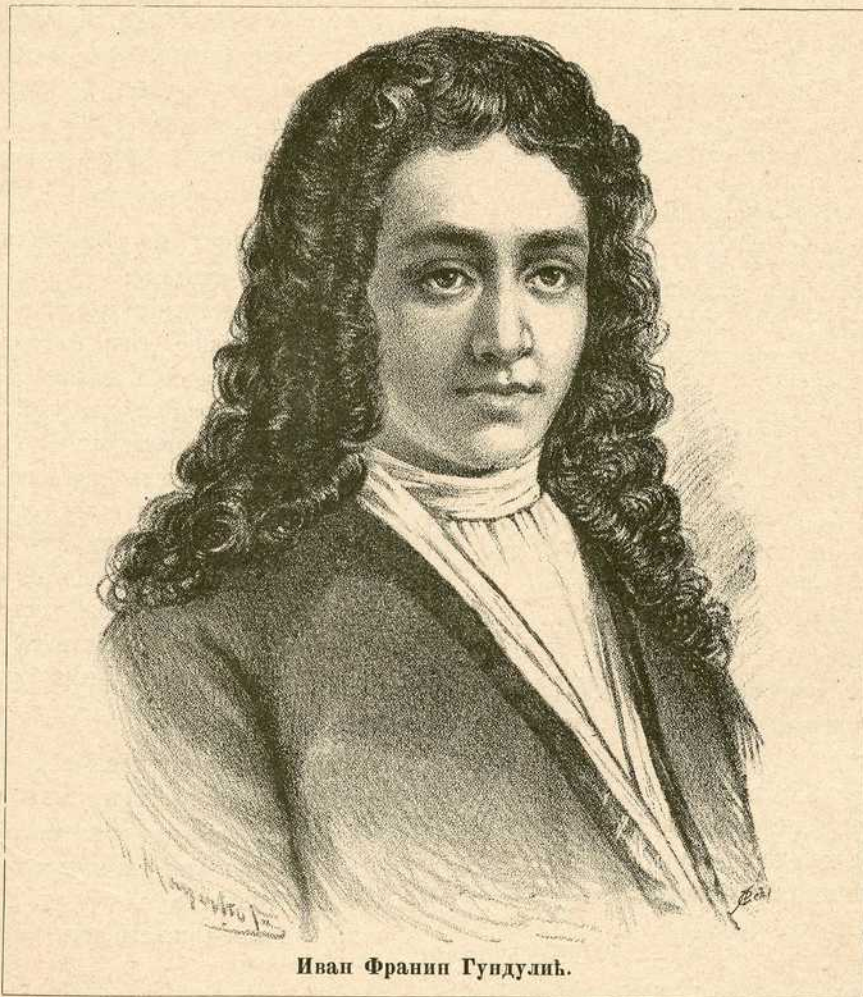
Старински облик од глагола *узети* долази
взети према старом словенском *вѣзати*. А тако
исто и супстантив начињен од *part. praet. pass.*

овога глагола с наставком *не* долази у старинском облику: *vazeke*, ст. слов.: *възатиѣ*:

Соколовић унук царски
и везијера Махумета,
ким још слове крај угарски
цијећ *vazecka* од Сегета. — IV., 165.
Ну у *vazecku* Цариграда
и изгубљењу цркве ове
оста име, тер и сада
Софија се мечет зове. — XVI., 340.
Стоји Дилавер и вапије,

упрашати (ст. слов.: *въпрашати*) *interrogare* и од овога глагола супстантив *упрашање* (ст. слов.: *въпрашачиѣ interrogatio*):

На ово дворно *урашање*
од царева поклисара
кнез, ки дјелим свуд славан,
у ови начин одговара. — XI., 115.
Очи с њега час не смеће
запањени Али-паша,
и не може срцу веће
одољети да не *ураша*. — XI., 150.

Иван Франио Гундулић.

краљевића корећ прико:
„*взми* љубу! Ево ти је!
Гди је јунаштво тве велико?“ — XIX., 335.
Тим ко војска ових има,
вазъм сабље у деснице,
погуби их прид вратима
од царева коњушнице. — XIX., 790.

*

Долази старински глагол *упросити*, који одговара старом словенском *въпросити*, па онда

Долази глагол *пријети*, који одговара старом словенском *примати*, само што је употребљен хрватски облик *прија*, место *прије*, ради слика у стиху:

Страх ме, ако влас тва *прија*
главу љутој змији плесати,
да она хуђа и отровнија
куде на те не обрати. — XVII., 255.
С овом Ђосо Челебија
Никопољскијех испод мира
краља Шишмана изнаћ *прија*,
с војском разби, пак затира. — XX., 202.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI-N.S.RB

Овде је *прија* хрватски облик, место *прије*, стоји у аористу и одговара старом словенском *приѣти* или *приѣ*.

*

Глагол *ватиги*, који одговара ст. словенском *вѣстити* долази често или у старинском у пола посрбљеном облику *ватиги* или у са свим посрбљеном облику *увити*. Тај глагол иде у шести раздео прве врсте у старом словенском језику, па тако се мења и у Гундулића, али прелази по аналогији и у четврту врсту, те се и по овој мења:

И не уфајућ, да ју обрани,
ватиги у глас пун жалости:
На ово ли ме, јаох, дохрани
тешка и трудна ма старости? — VIII., 620.

Ватијући: „Или брже
хтјеј, што хоће војска остала,
или ти се сплеса и врже
испод сабље глава пала!“ — XVI., 310.

ватије војска: „Ми никако
против цару нисмо устали,
нег' проћ онијем, ки су онако
дијете младо свјетовали.“ — XVI., 321.

Пред мечет се ови скупи,
тер из јутра до вечера
скупно вика, складно *уви*:

„Дај нам пашу Дилавера.“ — XVI., 341.
Тим весело напријед ступи
врљи од вихра, бржи од стриле,
сметај, свађај, буни и *уви*,
не мимоћи варке и силе. — XVII., 705.

Ватиѣ с кетвом од све вере:

„На срамоту Османову
данас ћу ти, Дилавере,
скучит главу под сабљу ову!“ — XVIII., 225.

Ови скаче хро наприједа
и на врат му сабљу носи,
ватијући, да се прида,
и да кајан милос проси. — XVIII., 520.

вати охоли: „Сад ћеш видит,
што ја велим, је ли истина!“

Дилавера хоће слидит
прико мира и висина. — XVIII., 585.

*

Старински глагол: *словти* — *слоѡ* — *словешни* долази и у Гундулића. Данас се тај глагол више не употребљава:

У њих јоште вас свијет пуни
глас, и божја дјела *слову*
од Лауша, ки се круни
у Будиму и Кракову. — III., 82.

Соколовић унук царски
и везијера Махумета,
ким још *слове* крај угарски
цијећ вазећа од Сегета. — IV., 165.

*

Старински глагол *слишати* *audire* долази често и у Гундулића. Тај глагол у том облику не живи више:

Тим с ме трубље да свијет *слиша*
славу твоју свак час већу,
ти свећ дјелуј дјела виша
а ја пјет их пристат не ћу. — I., 70.

Свака страна, ка је најдаља,
свако доба, свако врме
Матијаша *слиша* краља
недобитно у њих име. — III., 95.

*

Често долази и старински глагол: *блѡсти*
— *блѡдѡ* — *блѡдешни*:

Ах, властите ти државе
од турскијех сила *блѡди*,
а нека ја сред кржаве
рати тјерам народ худи. — V., 158.

Дали туђи витезови
хоћ' краљевство тве да *блѡду*,
кад изгубит ш њим његови
и свој исти живот буду? — XI., 701.

Али што чух ја опета?
Јес, тво тужбе још узмножи,
јер цар свеца Махумета
закон *блѡсти* хоће и божи. — XVI., 230.

*

Такође и старински глагол *пѡти* имамо забележити, који је Гундулић употребљавао:

И ја сцијенит вику не ћу,
да пригрлит најмилије
ви не ћете ову срићу,
ка вам сама на стан *пѡтије*. — XI., 630.

*

Глагол: *пѡти* — *пѡѡ* — *пѡешни* долази такође у Гундулића:

Тим с ме трубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти свећ дјелуј дјела виша,
а ја *пѡет* их пристат не ћу. — I., 73.

*

Употребљавао се старински глагол у садашњем времену *дим* у значењу *sagen*:

Дим Гашпара Милостића,
ки у хрватском роћен крају,

би ли знаће али срића,
јур столова на Дунају. — III., 23.

*

Употребљавао се у оно време и старински супстантив *пут*, који одговара ст. словенском *путь* и значи *тело, месо*:

Глас је, да она од дјетиње
млијечне *ути* помаз кућа,
и на овну прико сиње
ноћи лети врагодуха. — II., 150.

*

Живела је реч *чест*, која одговара старом словенском супстантиву *чать*, и која је значила не само *pars*, него и *fortuna*:

И он млађахан како пака,
жељан старијех славу срести,
подиже се на Пољака
с многим силом, с малом *чести* (*fortuna*). I., 50.

*

Ст. слов. реч *откът* живела је за Гундулићево време и значила је, као и у ст. слов. језику, *одговор*:

Закоњаци *одвит* даше:

„Тој никада не би прије,
цар законе старе наше
ки потлача, то цар није“. — XVIII., 22.

*

У оно време употребљавао се придев *мао* и у номиналном облику, као и у стар. слов. језику *малъ*. Данас се пак употребљава само у сложеном облику:

Мао изиде глас најпрви,
али у свачијех устих расти,
тер чим одсвуд већма врви,
све обујми својом власти. — XVI., 55.
Го, изрезан од кожица
звјерскијех застав *мао* узима,
на пасу ожица и тиквица
виси му, а штап у руци има. — XIX., 140.
Паче очито у прикору,
да се у круг *мао* затвори,
вођен за сву муку гору
прије нередно нег' се умори. — XX., 90.

ЦРТЕ ИЗ ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

II.

Иван Фрањин Гундулић.

Најсјајније место у дубровачкој старој књижевности заузима Иван Фрањин Гундулић, данас, ево, након триста година слављеник и српскога и хрватскога народа.

Гундулић се родио у Дубровнику 8. јануара 1588. по новом календару, а по нашем, старом, 26. децембра 1587. Породица му је била властелска и врло угледна и дична у Дубровачкој републици. Учио се првој књизи у језуита, па праву. Био је неко време у државној служби. У тридесетој години ожени се властелинком Николицом, девојком из породице Соркочевића. Она му роди три сина, Франа, Јермина и Шишмана и кћер Катарину. Прва двојица беху у австријској војничкој служби, а трећи беше и кнез у Дубровнику. И сам наш песник био је једном кнез (председник) у Дубровачкој републици. Умрло је 8. децембра (26. новембра) 1638., дакле у педесетој својој години, у Дубровнику.*)

*) Литература о Гундулићу: Ivana Gundulića Osman Izdala хрватска Матица 1844. — Stari pisci hrvatski. Knjiga IX. Djela Iva Frana Gundulića. Izdala југослов. академија, 1877. — Osman Ivana Gundulića. Приредио Иван Бров, 1887. — Историја српске књижевности, од Ст. Новаковића, 1871. — Армина Павића: Како се је изгубило 14. и 15. пјевање Гундулићева Османа, (Извјештај Пожешке гимназије, 1870.—1.); О композицији Гундулићева

То је све, што се зна о животу тога великога песника.

Што се књижевнога рада његова тиче, поуздано се зна, да је написао осамнаест песничких дела. Од отих имамо само дванаесет, које потпуних, које бар у деловима, и то:

1. *Аријадна*, трагедија у 5 чинова, превод с та-

Османа, (Рад, XXXII.); Гундулићев Владислав, (Рад, LV.); Историја дубровачке драме. — Лука Зоре: О композицији Гундулићева Османа, (Рад, XXXIX.) — Др. Фрања Марковић: Естетична оцјена Гундулићева Османа, (Рад, XLVI., XLVII., L., LI.). — Хуго Бадалић: Како је Соркочевић а како Мажуранић допунили Гундулићева Османа, (Велебит, забавник хрватске омладине у Бечу, 1874.) — Ђорђе Магарашевић: Како је Гундулићева Османа допунили Соркочевић, а како Мажуранић, (Јавор, 1880.) — Лаза Томановић: Гундулићев Осман са гледишта српско-хрватске размирице, (Српски лист, 1880.); У очи Гундулићеве тристогодишњице, (Стражилово, 1887.) — Дубровачка омладина: Пригодом 30-годишњице рођења Ивана Ф. Гундулића, (1887.) — Таде Смичиклас: О постанку Гундулићева Османа, (1887.) — Хрватско акад. друштво Бечко „Звонимир“: Гундулићу Звонимир, (1858.) — Р. Брандт: Историко-литературни разборъ поеме Ивана Гундулића Осман, (Кијево, 1879.) — Адам Ронжевски: Ivan Gundulić i poem od jego Osman, (Варшава 1868.) — Фрањо Апендини: Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei, (2 књиге, Дубровник, 1802.—3.) — Итд. А очекујемо, да ћемо скоро добити и исправу београдског академичара Матије Бана, коју је читао у свезаној седници срп. кр. академије пр. г. о св. Стевану.

лијанскога; (штампана први пут 1633. у Јакину, па у акад. издању у Загребу);

2. *Просеришина уграбљена*, драма у 3 чина, и она, по свој прилици, превод; (штампана 1846. и у акад. издању у Загребу);

3. *Дубравка*, драма у 3 чина, самостална радња Гундулићева, најбоља пастирска игра у Дубровачкој књижевности; (штампана у Дубровнику 1837. и у акад. издању у Загребу);

4. *Дијана*, драма, од које нам се сачувао само почетак (и то 96 стихова, штампана у акад. издању у Загребу и у Дубровнику);

5. *Армида*, драма, од које се такођер сачувао само почетак (128 стихова, штампано у акад. издању у Загребу);

6. *Пјесни иокорне краља Давида*, (псалми Давидови);

7. *Од величанства Божијег*, такођер песме побожне, (обоје штампане још 1630. и у академском издању);

8. *Сузе сина разметнога*, (штампано у Млецима 1622. или 1650. и 1703., у акад. издању у Загребу, и опет у Загребу 1887.);

9. *Љубавник срамежљив*, једина љубавна песма Гундулићева, која се сачувала, а биће да их је, без сумње, више било, (штампано у Дубровнику 1829. и у акад. издању у Загребу);

10. *Фердинанду II., кнезу Тосканскому*, пригодна песма, у којој га заносно слави песник о женидби његовој, као пријатеља „словинскога“ народа, који заволео беше и „словински“ народни језик; (штампано у Дубровнику и у акад. издању у Загребу);

11. *У смрт Марије Каландрице*; опет пригодна песма, тугованка за лепом и ваљаном женом Ђива Влајка, (штампана у Дубровнику и у акад. издању);

12. *Осман*, велики еп у двадесет песама, (од којих се изгубило 14. и 15., по другима 13. и 14. певање, па их доцније допевао Пијерко Соркочевић и Иван Мажуранић), највеће и најславније дело Гундулићево. (*Први* пут штампан је тек готово две стотине година после песникове смрти, 1826. год. у

Дубровнику; штампано га отац Амбросије Марковић с 14. и 15. певањем од Соркочевића. *Друго* издање штампано је ћирилицом, 1827., у Пешти, у две књиге у књизи, којој је натпис: Разна дјела Јефте Поповића. *Трећи* пут штампана га Илирска Матица, 1844., трудом Антуна и Ивана Мажуранића с речником, сликом песниковим и с 14. и 15. певањем од Ивана Мажуранића. *Четврто* издање приреди, 1854., у Загребу, Адолфо Вебер-Ткалчевић, с предговором, у ком описује живот и оцењује рад Гундулићев, особито његова Османа, прештампавши текст издања од 1844. *Пето* издање у целокупним делима Гундулићевим, које издаде академија, 1877., у Загребу, а приреди Армин Павић, с 14. и 15. и од Соркочевића и од Мажуранића. *Шесто* издање приреди опет у Загребу, 1887., проф. Иван Броз по академику издању, са многим историским белешкама и речником необичнијих речи. *Седмо* издање биће (друго) ћирилицом, које спрема Јован Бошковић и књижара Јована Карамата у Земуну. — Год. 1827. изашао је „Осман“ у талијанском преводу, *Versione liberę*, у Дубровнику; а 1865. у Млецима, у латинском: *Osmanides latinis versibus expressa.*)

Из писма Гундулићева, којим приказује своје *Пјесни иокорне краља Давида* Дубровчанину Мару Мара Бунића, видимо, да је песник наш певао био још шест драма, осим оних напред споменутих, и то: *Галатеја*, *Посветилиште љубено*, *Церера*, *Клеопатра*, *Адон* и *Коралка од Шира*, које су „друзи (вели) с мнозијем и безбројнијем пјеснима тапштијем и испразнијем на очитијех мјестијех с велицијем славам приказивали“; али се до нас од отих ни једна не сачува до тих само, ето, имена.

Дакле, од осамнаест дела Гундулићевих, једнаест је драма.

Данас, ето, наведосмо то мало дета, што их знамо о животу великога тога песника. и побројасмо тек поименце дела његова, уз лик*), што га доносимо у овом броју. Временом ћемо приказати и опширније по које дело његово.

*) Лик нам показује песника у 33. години његова живота.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Не знам тачно, колико је већ протекло дана од онога дана, кад сам последњи пут, продужујући ову расправу о кнезу Лазару, имао посла с повести турскога повесничара Нешрије о боју на Косову и с нашим калаузом по пољу Косову, а иначе „српским историком“ и, за чудо, Турчину Нешрији по духу

сродном и по нарави сличним г. Пантом Срећковићем, који, последњи, испричавши на стр. 342. Главног књигара ХЛП. по Нешрију, како је проведена ноћ у очи Видова дне 1389. г. у турском табору, рече на стр. 343.: „како је било код Срба, ми (то јест стари ефендија Нешрија и г. Панта) смо казали.“ Право

не знам, као што рекох, али биће од тога дана већ четрдесет дана, и за тих четрдесет предпразнствених и попразнствених дана, за те зимње четрдесетнице нисам хтео ни мислити ни на турског Нешрију и још мање на Београдског Панту, а камо ли бавити се, претресати и разглабати оно, што је Нешрија пре триста и седамдесет-осамдесет година испричао и написао и што је наш г. Панта пре неколико година препричао и печатао о боју на Косову — али се у немирноме свету, а наине у Београду, за тих четрдесет дана много што шта збило и урадило или бар потекло из Београда, што се или самога г. Панте или и Панте и мене тиче и дотиче, и преко чега не могу ни ја у слободној овој расправи о кнезу Лазару муком прећи.

Некако пред Божић добијем неко писмо из Београда, у којем ме неки, мени са свим непознат, човек, који се потписао „М. Кошутић“, са свим озбиљно пита, што се ја већ једанпут не оканем г. Панте Срећковића? Шта ми је крив толико г. Панта Срећковић? Какво зло он почини? И кад ћу већ престати нападати и грдити тога многозаслужнога мужа и књижевника и називати га то Бугарином, то Турчином, кад он није ни једно ни друго, и кад сви у Србији, а нарочито у Београду, знају, да је он по роду и корену прави правцати Србин, син покојног кмета Славка Срећковића, и да се родио баш у великим Крчмарима, не знам које и које године, и кога дана у години од створења света. У посланици тој помиње Кошутић још и то, како г. Панта више пута, а нарочито кад случајно наиђе гдегод на „Стражилово“ те прочита расправу о кнезу Лазару или од каквог пријатеља свога чује, шта се пише у тој расправи, не може по три-четир ноћи очи да сведе од тешке узрујаности и узбуђености, те завршује посланицу са саветом, да оставим г. Панту на миру, да се оканем трица и да не пишем више ни за ни против г. Панте, који ће и онако скорим у пензију, те ће на катедру српске историје у великој школи доћи млад један Србин Паризлија, по имену — но како пензионирање Пантино није баш тако сигурно у блиској будућности, то нећу да поименце кажем тога младог Србина, који ће заузети катедру г. Панте.

Други један Србин у Београду, који је такођер у Паризу и још даље био, послао ми је пред светог Саву пети број „Нове Уставности“, у којем су почеле излазити „Epistolae obscurorum visorum ad obscuros vires“. Пријатељ тај мој, који ми је међу тим и други и трећи број, у којима су те „Epistolae obscurorum visorum“ послао, каже да не зна, ко то пише, „ако није — домишљајући се додаје београдски пријанин мој — „само сами П. С. Срећковић,

премда не личи на његов стил“. Ја мислим, да неће бити г. Панта, јер да Панта пише те епистоле obscurorum visorum, не би зацело написао већ трипута: „ad obscuros vires“, јер ма да и сам „Радикал“ поводом проглашења г. Панте за академика тврди и телали у бр. 38. од 1887. год. да г. Панта не зна латински, опет ја не могу мислити и претпоставити, да је то незнање латинског језика у проглашеног академика толико, да ни то не зна, да „ad obscuros vires“ не ваља. Но то је Пантина ствар, а ја поменуо сам овде поменуте епистоле obscurorum visorum у Београду управљене ad obscuros vires само зато, да ово стране читаоце упозорим на те посланице београдских фарисеја и књижевника, што се купе око „Нове Уставности“, који фарисеји и књижевници, ако и сабљу пашу и цилиндар носе „позрачають лице свое“ те се стиде имена свога; но како се каже, да су те „epistolae obscurorum visorum“ од Бдина-Видина, то, Србине и српски сине, можеш знати и сваком казати, да епистоле те београдски Бугари, који су пореклом од Бдина илити „бдинских-видинских страна“ пишу и пишући те епистоле лупају себи своје дебеле бугарске главе. Обшкурним тима вирима, око „Нове Уставности“ скупљеним, ја не могу одговорити — нека им одговоре и одговарају они ово страни Цинцари и Бугари, једном речи ово страни обшкурни вири, на које су те епистоле „epistolae ad obscuros vires“ и управљене, а ја ћу међу тим г. М. Кошутићу на његово питање јавно — пошто приватно, не имајући части познати га, не могу — да одговорим.

На питање Кошутићево: кад ћу већ престати нападати на г. Панту Срећковића? гласи одговор мој: да ћу одмах престати претресати дојакошње историјске расправе г. Панте Срећковића, чим исти господин призна, исповеди и јавно напише: 1. да краљ Вукашин није убио цара Уроша. 2. Да се не може тврдити, да је господин Вук Бранковић издао господина и таста свога, кнеза Лазара на Косову, и кад осим тога да реч, да одјако неће *издавати на свет* нити историју српског народа уопште нити расправе о питањима, која се тичу српске историје старијег времена то јест од 640.—1740. год. О срдару Мандрди, Цинцар-Јанку и осталим новијим јунацима и подвижницима може слободно и по својој вољи или свом ђефу расправљати и писати и, што напише, ма којим путем и начином на свет издати. Услови су то доста тешки, — али само под тим условима могло би се уставити свако даље претресање Пантиних историјских расправа, у којима има толико разноврсних и од сваке руке погрешака, да ће нас, то јест и мене и Панте нестати са овога света, а погрешке те не ће још бити исцрпљене ни изнесене на божији свет.

Претресати погрешке у Пантиним историјским расправама пак, то се не зове нападати на г. Панту и грдити Панту. Истина да сам неколико пута у Љутини назвао г. Панту Бугарином и Турчином, али ја прву реч употребљавам и узимам у оном смислу, у којем је њу употребио г. Панта у српској историји и у Чеславу и по томе она не садржи у себи никакву погреду. Друго би било, да сам ја назвао г. Панту „Блгарином“, али ја тако никад не назвах г. Панту већ просто Бугарином. Исто тако кад у Љутини назовем Панту Турчином, не мислим, да је он прави сунећени Турчин, већ да је само хришћанин, који је задржао или доцније усвојио нешто од турских нарави и од турског погледа на овај свет. Што се напоследку умировљења Пантиног тиче, то при свем том што је г. Панта давно и давно и потпуно заслужио, да се у мир стави, — *in den wohlverdienten Ruhestand* — не верујем, да ће г. Григорије Гршић имати толико моћи и уплива, да г. Панту оправи у „суво грожђе“. Та није ли тек пре неколико дана

исти г. Панта свечано проглашен за академика у Београду, и није ли г. Чедомиљ Мијатовић том приликом нагласио, да ће г. Панта Срећковић, „наш славни историк“, читати своју историјску студију о Константину (Теху) — и кад је г. Панта прочитао одабрана места из те своје студије, да је исти г. Ч. Мијатовић врло ласкаво хвалио ту студију „слављеника“ г. Панте и огласио „слављеника“ г. Панту за српског академика. А знаш ли ти, Србине брате и српски сине, каква је та студија, којом је г. Панта стекао име и права академика и коју је г. Мијатовић онако похваљивао и уздизао?

Та то је она иста расправа „Константин, син Тихов“ коју је жалосни тај српски академик год. 1883. поднео књижевном одбору Матице Српске у Новом Саду и у којој је он доказивао, да је Константин, син Тихов цар Бугарски од г. 1259.—1277. главом наш краљ Владислав, син Стефана Првовенчаног краља, по народном Тихомиља (Тиха).

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је прва свеска „Новог васпитача“, органа за педагошку књижевност, који уређује и издаје Мита Нешковић. На челу тој свесци почета је врло занимљива педагошка расправа под натписом „Васпитна зрна у Његошевој појезиви. Уз свеску је додан и књижевни преглед — као оно *Književna smotra uz Napredak* — те су ту оцењене Багutowe две поуке о човечјем телу, животу и здрављу и Мате Косовца расправа „Српска народна школа“.

— Радивој Поповић, учитељ глувонемих из Митровице, превео је историску драму Француза Ж. Н. Буја под натписом „Глувонеме или Опат де л'Епе“ и наменио је чист приход тог превода штампању буквара за глувонеме. Делу ће бити цена 50 новчића.

— Емил Пајдак, који је пре негде огласио, да је накан да издаје зборник забавних дела, јавља сад, да је од те намере одустао, него се решио, да у месечним свескама изда збирку најодабранијих приповедака и романа словенских књижевности и „на тај начин да затвори врата свима неславним причама и накарадама стране књижевности. Прва свеска те т. зв. Словенске библијотеке изаћи ће још овог месеца. Годишња претплата је 4 ф.р. 20 новч. а дућанска цена по свесци 50 новчића.

— У Виену читамо, да је хрватски песник Иван Лепушић, народни учитељ у Сарајеву, намислио издати збирку својих песама, које је до сад саопштио у Виену, *Smotri* и по другим листовима. У збирци ће бити и песама, које још нису угледале света. Наслов збирци биће „Песнички првенци.“ Књига ће изнети до 12 штампаних табака а стајаће 1 ф.р. а. вр.

— 2. број *Književne smotre* доноси реферат о расправи Стојана Новаковића под натписом „Пронијари и баштиници“, која је саопштена у првом Гласу српске краљевске академије. Даље има у том броју и реферат о путопису Мите Петровића „Слика из хрватског приморја“, што су прештампане из „Јавора“ лањске године. „Међу књижевним вестима има у том броју много лепа и занимљива, само нам је дошло чудно, што *Književna smotra* о тако важном делу, као што је Милићевићев Поменик знаменитих људи у српскога народа новијег доба реферује од речи до речи онако, како смо ми то учинили у 1. броју нашег листа о. г. Промењене су до душе две три речи, да се ваљда „Власи не сете“, али је у ствари једно те исто. Ма нам се и замерило, износимо то, јер држимо, да *Književna smotra*, која излази једаред на месец, доспе и сама прочитати тако важну књигу те може о њој донети и самосталан суд. А кад већ не доспе те и макар имају посла а оно је, рекли бисмо, ред назначити, одакле је исечено.

САДРЖАЈ: Једном пријатељу. Песма Вл. М. Јовановића. — Дух времена сад је таки VI. — Божић у прогонству. (Свршетак.) — Језик у Гундулићеву „Осману“. — Црте из Дубровачке књижевности. II. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф.р. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожича у Београду.